

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Verschijnt maandelijks — 22 Oct. 1947, 2e jrg. no. 10

Verwarrende scheidslijnen

Nederland heeft veel scheidslijnen. Die lopen soms op de wonderlijkste manier door elkaar. Onze waterstaatkundigen hebben het in het warnet van natuurlijke en kunstmatige waterwegen een heel wat betere orde tot stand weten te brengen dan er in de chaos van scheidslijnen te vinden is. Kijk alleen maar eens naar onze politieke en religieuze scheidslijnen.

Om te beginnen is er de scheiding tussen links en rechts, tussen hen die hun politieke richting van een bepaalde religie doen afhangen en hen die dat niet doen. Zo is er te rechterzijde een rooms-katholieke politieke partij en zo zijn er drie protestantse partijen in het parlement vertegenwoordigd.

Aan de linkerzijde, dus in het politieke kamp waar de godsdienst niet kenmerkend voor het partijverband is, vinden we op het ogenblik drie verschillende partijen. Dit wil nu geenszins zeggen, dat ieder die een godsdienst belijdt rechts zou zijn. Wel zou men mogen verwachten dat de niet-godsdienstigen alleen de linkerzijde steunden; over het algemeen is dit ook wel zo, maar er zijn uitzonderingen op deze regel.

In elk geval ligt het voor de hand dat de buitenkerkelijken, en zeker de bewust buitenkerkelijken zoals wij die in het Humanistisch Verbond aantreffen, politiek tot de linkerzijde behoren en, zo zij politiek georganiseerd zijn, deel uitmaken van een van de drie linkse partijen.

Nu is men het er in de zg. linkse kringen, kerkelijk of buiten-kerkelijk, roerend over eens, dat het door de aanhangers van de rechterzijde gelegde verband tussen religieuze en politieke overtuiging ongewenst en onjuist is. De kerk blijve buiten de politiek, zo is het devies in die kringen. Men vindt deze gezindheid in verschillende maten van hevigheid: van het felste anti-clericalisme tot alleen de principiële afwijzing van de dooreenmenging van kerk en politiek.

Met dit alles wil niet gezegd zijn, dat men zijn religieuze, zijn geestelijke gezindheid totaal zou moeten uitschakelen bij het bepalen van zijn politieke richting. De geestelijke gesteldheid van de mens is nu eenmaal een onverbrekkelijk geheel. Deze gesteldheid bepaalt zijn oordeel over allerlei, ook politieke, vraagstukken. Maar de politiek vraagt beslissingen, welke los gezien kunnen worden van het complex leerstellingen en normen, welke voor een religieuze of geestelijke richting kenmerkend zijn. Met andere woorden: in de politieke partijen van links is plaats voor alle geestelijke gezindten. Men treft in deze partijen dan ook over het algemeen mensen van allerlei religieuze en geestelijke richtingen aan. (Dit heeft in de practijk natuurlijk zijn grenzen: wij kunnen gerust aannemen, dat zich bijv. in de C.P.N. geen gereformeerden bevinden.) In de partijen ter rechterzijde evenwel zal men zich alleen als aanhanger van een bepaalde gods-

dienst kunnen thuis voelen.

Uit het wezen van elke humanist vloeit rechtstreeks voort, dat hij zich politiek niet ter rechterzijde kan bevinden doch een van de linkse partijen zal aanhangen. Het verschijnsel doet zich intussen voor, dat sommigen ter linkerzijde, die dus de bepalende invloed van de geestelijke op de politieke richting bestrijden, die invloed in omgekeerde zin weliswaar niet stellen maar dan toch wel suggereren. In duidelijker taal en concreet gezegd: sommigen ter linkerzijde menen — en uiten nu en dan die mening — dat het Humanistisch Verbond een bepaalde politieke kleur heeft. Soms wordt die mening

alleen in de vorm van een vrees of een veronderstelling geuit.

Een symptoom daarvan troffen wij onlangs aan in De Vrije Amsterdammer, orgaan van de afdeling Amsterdam van de Partij van de Vrijheid. Dit blad dan heeft in een hoofdartikel de vraag behandeld: „is er voor de humanist, die krachten zijn politieke inzichten tot de Partij van de Vrijheid behoort, plaats in het Humanistisch Verbond?” Deze probleemstelling wekt de indruk, dat de auteur van het niet gesigioneerde maar zeer persoonlijk gestelde artikel, de neiging in zich voelde opkomen aan de politieke richting een bepalende invloed op de geestelijke richting toe te kennen. Een indruk welke hij met een onomwonden „ja” had kunnen wegnemen. Zijn „ja” wordt evenwel zeer beperkt door de toevoeging: „voor zover en zolang zij de zekerheid hebben, dat het Verbond

op politiek en sociaal gebied geen leiding zal geven in strijd met hetgeen zij politiek en sociaal juist en verantwoord achten.” Alsof het Verbond politiek leiding zou willen geven! En waarom, als men het dan zo wil voorstellen, aan dat „politiek en sociaal” niet ook „economisch” toegevoegd? Ons antwoord op die vraag zou wel onomwonden „ja” zijn. En wij zouden zelfs willen zeggen, dat in die probleemstelling de woorden „humanist” en „Humanistisch Verbond” kunnen worden vervangen door elke andere geestelijke richting; dat de naam „Partij van de Vrijheid” kan worden vervangen door de naam van elke politieke partij ter linkerzijde; en dat het antwoord dan steeds onomwonden „ja” zal kunnen zijn.

De probleemstelling is evenwel onjuist. Zij veronderstelt een bepalende invloed van de politieke richting op de geestelijke richting. Zij veronderstelt dus wat de linkerzijde in de rechterzijde laakt, maar dan in omgekeerde zin.

De auteur van het Amsterdamse blad van de P. v. d. V. heeft gemeend enige punten te kunnen aanwijzen, waaruit zou kunnen blijken, dat het H. V. wel degelijk politieke leiding zou willen geven. Als voorbeeld haalt hij aan

Vervolg op pag. 3.

*Wij willen goede en trouwe burgers heten
Van die Gemeenschap die alleen maar groeit
In stilte, in de harten van haar profeten,
Schoon zich de wereld schijnbaar om haar
moeit.*

*Partijen, bonden kunnen hen niet bouwen
Eer elk hem kent in 't hart: de Ware Staat.
Komt van alle einders dan, gij de Getrouwen,
Die weet wat Dienst is Zonder Eigenbaat.*

A. Verwey. Uit: De Ware Staat.

Stenen en brood

Antwoord aan
prof. Crygton

De redactie van „Mens en Wereld” vraagt mij enkele passages te beantwoorden uit een der artikelen die de hoofdredacteur van „De Linie”, Prof. Dr J. H. T. Crygton S.J. in dat blad heeft geschreven ter bestrijding van een door schrijver dezes in „De Nieuwe Stem” gepubliceerd artikel. Het is dus meer met het oog op de lezers van „Mens en Wereld” dan om met Pater Crygton te polemiseren dat ik dit antwoord schrijf. Over het algemeen zijn polemieken van theologische aard zo weinig stichtend als vruchtdragend. De partijen hebben onder de schijn van over hetzelfde onderwerp te spreken gemeenlijk verschillende zaken op het oog, zodat het onderlinge verstaan gewoonlijk zoek is, laat staan dat men elkaar zou kunnen overtuigen van de juistheid van de eigen of van de onjuistheid van de opvattingen van de ander.

Wanneer er echter vragen gesteld worden die aanleiding kunnen geven om het eigen standpunt te verduidelijken, dan kunnen humanisten hier redelijk op ingaan, omdat hun opvattingen het meebrengen dat zij ook zichzelf telkens vragen stellen, waarvoor zij geen definitieve antwoorden hebben klaar liggen, zoals gelovigen die in hun godsdienst wel vinden. Het vragen stellen is voor de humanist een noodzaak, omdat dit het uitvloeisel is van de verwondering die het beginsel is van alle wijsheid en wetenschap. De verwondering die niet onderstelt dat op alle vragen een antwoord klaar ligt is het kenmerk van de open wereldbeschouwing van het Humanisme. Hiermee staat zij in tegenstelling tot de godsdienstige wereldbeschouwingen die gesloten zijn, d.w.z. dat de antwoorden op de laatste vragen in principe al gegeven zijn en in het stelsel besloten liggen.

Geloofstelsels geven dus, ook al ontbreekt het element van onbepaaldheid er niet geheel in, een afgerond geheel, een antwoord met de vraag. En dit geheel is, hoezeer het denken daaraan ook zijn deel mag hebben, in wezen niet een product van menselijk weten en bevroeden volgens de gelovigen, maar een aan de mens geopenbaarde, van buiten af gegeven waarheid.

Al zijn dus eigenlijk de vragen, die de hoofdredacteur van „De Linie” stelt, rhetorische vragen, — want hij wil toch eigenlijk zeggen: wij hebben een antwoord op de gewichtigste vragen van het leven, maar jullie, wat hebben jullie er eigenlijk op te zeggen? — toch kunnen wij ze overnemen. En als wij dan trachten er een antwoord op te geven, is het niet om een vruchteloze poging te doen pater Crygton tot andere gedachten te brengen, maar omdat wij deze vragen niet uit de weg gaan, ook al zullen wij niet tot een definitief antwoord in staat zijn. In ieder geval moeten ze onder het oog gezien worden zonder dat wij ons laten verontrusten door polemische achtergedachten, die in deze vragen verscholen mogen zijn.

De eerste vraag is deze: of de humanisten, die zulke hoge bedoelingen met de mens hebben, hem wel kennen in zijn diepste levensvoorwaarden en een verklaring van zijn bestaan bezitten. Hierop kunnen de humanisten rustig antwoorden, dat zij die kennis en die verklaring niet bezitten en zich bij deze onwetendheid kunnen neerleggen. Het aanvaarden van onzekerheden lijkt natuurlijk absurd in de ogen van wie meent dat er volstrekte zekerheden zijn op dit gebied. De verwerping van zekerheden zou absurd zijn, en inderdaad wijzen op een verharding van het gemoed en dwaling van het verstand, op „verstoktheid”, indien ons de aangeboden zekerheden zekerheid zouden verschaffen. Maar juist omdat wij zo diep

overtuigd zijn dat deze zekerheden niet bestand zijn tegen geoorloofde twijfel, daarom verwerpen wij ze, hoe voortreffelijk of verheven hun inhoud ook mag zijn.

Verondersteld, dat ik ten opzichte van het christelijk geloof zou zeggen: Een boodschap, zo oud en eerbiedwaardig, door zovelen eeuwenlang beleden en aangehangen, onder zovelen miljoenen verspreid, de troost en stut van geslacht op geslacht, een boodschap, die tot de diepste getuigenissen en tot de verhevenste uitspraken aanleiding is geweest, deze moet toch wel een gave des hemels, een geopenbaarde waarheid zijn, van goddelijke oorsprong, zodat ik ze wel moet beamen — ondersteld dit alles... Dan zou ik daarmee één ding moeten opgeven: mijn vrijheid om te twijfelen en daarmee de grond van een bestaan dat ik tegenover mijzelf kan rechtvaardigen, ik zou dat kunnen noemen: mijn geloof. En dit nu heet bij pater Crygton: mijn ongeloof. Geen gezag, geen overlevering, geen eenstemmigheid van oordeel van nog zovelen kunnen mij dwingen, iets voor waar te houden, dan wat op dit moment mijn innerlijke overtuiging is. Wat zou een z.g. zekerheid de humanist baten, wanneer hij zou verteerd worden van twijfel bij het aanvaarden van een „waarheid” op een gezag buiten hem. Deze z.g. zekerheid, deze waarheid zou voor de humanist een volmaakte willekeur zijn. Hij kan zijn laatste zekerheden niet baseren op een feit, dat een mythe, op een mythe die een dichterlijk verzinsel, op een dichterlijk verzinsel dat een onwaarheid zou kunnen blijken te zijn. Ik spreek nu niet over de vele redenen die de humanist heeft om zeker te zijn van de onzekerheden van het christelijk geloof.

De tweede vraag, die gesteld wordt is of wij wel bedacht hebben dat wij ten aanzien van het positieve antwoord dat het geloof geeft op de laatste vragen, niet anders dan ontkenningen, zoal niet van werkelijkheden, dan toch van zekerheden hebben gegeven. M.a.w. of wij wel weten, dat wij „het gezonde brood der zekerheden, dat wij (C. c.s.) gewend waren te eten” vervangen door de stenen van het ongeveer juiste en van voorlopige inzichten. Het antwoord op deze vraag is ten dele reeds hierboven gegeven. De hier genoemde zekerheden hangen voor ons tenslotte af van aanvechtbare teksten en tradities, waar wij toch onze „laatste waarheden” niet op kunnen baseren. Het is natuurlijk waar, dat het wegvallen van zekerheden (voor ons dan schijnzekerheden) allerlei consequenties met zich meebrengt voor de velen die dezen als leidraad en maatstaf in het leven bezaten. Daarmee worden vele dingen ingewikkelder. Natuurlijk kan men met C. ook de vraag stellen: waarom het leven zo ingewikkeld maken? Inderdaad zou het eenvoudiger zijn, indien er een onbetwifelbare waarheid was, die algemeen aanvaard werd. Maar wij kennen ze niet en herinneren ons gaarne het bekende maar altijd weer treffende woord van Lessing dat hij het streven naar de waarheid verkoos boven het bezit ervan. Waarbij men wel moet bedenken, dat hij hiermee wilde zeggen dat de volstrekte waarheid onbereikbaar is.

Tenslotte wordt de humanisten aangerekend dat zij in hun streven naar volledige geestelijke ontplooiing de gelovigen trachten te ontnemen dat wat zij vereren als het allergrootste waartoe de menselijke geest in staat is: het geloof in God. In deze zin schuilt ondanks zijn schijnbare eenvoud zulk een kluwen van misverstanden dat ik geen kans zie in een kort bestek hier bevredigend bescheid te geven. Ik maak dus enkele opmerkingen. Om te beginnen suggereert het woord ontnemen al een ongeoorloofd streven, terwijl elke discussie toch inhoudt dat men de tegenpartij door hem van zijn ongelijk te willen overtuigen iets kan ontnemen, namelijk dat wat men onjuist acht. En

dan, wat betekent eigenlijk het geloof in God? Er zijn zoveel wijzen van geloof, zoveel godsvoorstellingen, en dus ook zoveel ontkenningen van God, en op zulk een verschillend niveau, dat als men hier niet goed onderscheidt, een discussie onmogelijk is. Onder de gelovigen zijn er, die heel verschillend in God geloven, of in een verschillende God, en dit zowel in als buiten de christenheid.

Ook in het Humanisme, dat niet een eenheid is, is een godsbegrip niet uitgesloten, maar de weg daartoe is gemeenlijk zeer verschillend van die welke in de godsdienst voorkomt, en de weg is voor den gelovige even belangrijk als de uitkomst, of beter gezegd: de weg en de uitkomst zijn daar een en ondeelbaar. Een godsbegrip, waartoe men komt langs de weg der redenering is geheel iets anders dan dat hetwelk het geloof stelt en eist. In de godsdienst is God niet het einde der redenering, maar het begin. Wanneer echter gezegd wordt dat de humanisten zich ten doel stellen „ons tot onze volle geestelijke ontplooiing te voeren”, en tegelijk trachten „ons” te ontnemen het allergrootste waartoe de menselijke geest in staat is, dan kunnen wij dit niet begrijpen. Deze dingen zijn voor de humanisten geen tegenstelling. Wanneer door het streven, dat de humanisten zich als het hoogste voorstellen zekerheden, die zij niet erkennen als zekerheden, aan mensen ontvallen, dan pleit dit niet tegen hun streven. De zekerheden van het Humanisme mogen dan ongeveer juist en voorlopig zijn, zij zijn echter op een niet minder diepe overtuiging gebaseerd dan die welke de gelovigen voor zich opeisen, en hun gehalte aan zekerheid acht de humanist zoveel groter dan de zekerheden aan het geloof, dat hij ze voor welke heilsbeloften ook niet zou willen, omdat hij ze niet zou kunnen ruilen.

O. NOORDENBOS.

De gehoorzaamheid aan het innerlijk gezag

In *Tijd en Taak* heeft Banning het gesprek met de humanisten voortgezet. Opnieuw geeft hij er uitdrukking aan zijn geloof dat alleen het buitenmenselijk gezag van Gods liefde, waarvoor de mens buigt, voor verval kan hoeden en niet het bovenpersoonlijke gezag van het in hem aanwezige normbesef, waaraan de mens is onderworpen.

Het is Bannings goed recht dit laatste te wantrouwen, daar het geen innerlijke waarheid voor hem kan zijn. Terecht zegt hij: met een verkeerd gezag kun je bij de beestachtigheid uitkomen. De vraag is echter: wie velt een oordeel over het ene en het andere gezag en op grond waarvan? Moeten wij het gezag, dat Banning erkent, verwerpen omdat Protestantse en Katholieke hoogwaardigheidsbekleders Hitler en Mussolini, beiden zonen der R.K. kerk, steun verleenden? Of moeten wij met Banning het gezag, dat de humanist erkent, verwerpen, omdat men ermee eveneens tot aanhanger van beide abnormale mensen kan worden? Het gezag van Gods liefde kon vervolgingen, brandstapels en doodslag niet verhoeden. Het gezag van het normbesef heeft de mens eveneens meermalen niet van beestachtigheid weerhouden. Wat bewijst dit anders, dan dat de mens ongehoorzaam kan zijn aan het door hem erkende innerlijke gezag, dat hij daartegenover te kort kan schieten! De gevaren die Banning ziet, lopen wij allen, en schuilen niet in de verschillende bron van het gezag, maar in onze neiging tot verzet ertegen. Christenen en humanisten, die 't ernstig menen, buigen voor een innerlijk gezag. Het is niet nodig, dat zij de symbolen van hun tekortkomingen (b.v. Hitler en Mussolini) tegen elkaar uitspelen, ook niet wanneer die over de Voorzienigheid en gerechtigheid spraken. En het is evenmin op z'n plaats, elkaar in soorten te verdelen, zoals Banning ook doet, wanneer hij spreekt van humanisten en „uitsluitend humanistisch georiënteerden”.

ATTENTIE!

De Radorubriek „Geestelijk Leven” is voortaan elke Zondagmorgen om 9.45 uur.

III Zijn er grenzen?

Er zijn verschillen. Maar ook grenzen. Dit is nog niet hetzelfde.

Iedereen ziet het verschil tussen de hagedis en de steen, waarop hij ligt te zonnen; tussen het paard in de wei en het hek waarvoor het staat te wachten. Het zou zinloos zijn hier de verschillen niet te onderkennen. Het levende en het levenloze is dus in de natuur wel zeer duidelijk onderscheiden. Zo meent althans de leek.

De bioloog, die het leven bestudeert en de chemicus, die de eigenschappen van de levenloze materie onderzoekt hebben tegenwoordig echter moeite met de vraag waar de grens ligt tussen leven en materie. Natuurlijk zien beiden wel het verschil tussen de vlieg en het glazen buisje, waarin de bioloog hem gevangen houdt. De verschillen zijn dan duidelijk. Maar wij vroegen naar de grens.

Ons lekenverstand zegt ons: waar verschillen zijn, moeten grenzen zijn. Deze conclusie is echter wetenschappelijk gedacht, wel wat al te haastig getrokken.

Om dit duidelijk te maken, willen wij herinneren aan de strijd om de vaststelling van een andere grens dan die tussen de levende en de levenloze natuur. Wij denken aan de strijd om de grens tussen het plantenrijk en het dierenrijk. Ook hier ziet ieder wel de verschillen. Niemand zal de grote wezensverschillen loochenen tussen het eekhoorntje en de denneboom, waarin het omhoog springt. De verschillen tussen plant en dier zijn duidelijk. Als U echter zou moeten zeggen wat planten en wat dieren zijn, zoudt U voor grote moeilijkheden komen te staan. Wetenschappelijk komt U hier niet uit. Probeert U het maar.

Een dier beweegt, een plant niet.

Prachtig! Maar dit is het wezensverschil toch niet.

Er zijn immers vele planten, die bewegen. Kruid-je-roer-me-niet is algemeen bekend. En hebt U al eens de keurige bewegingen gezien van de ranken van de heggerank? De zonnedauw beweegt zijn blaadjes, vangt er zijn prooi mede.

U werpt tegen, dat dit bewegingen van delen der plant zijn, maar dat ze aan hun plaats gebonden is, dat ze zichzelf niet voortbeweegt. Dan noemen wij andere voorbeelden.

Verschillende sporen van lagere planten zwemen met eigen beweging door het water. Ook sommige bacteriën (de bioloog plaatst deze in het plantenrijk) hebben een eigen beweging. De slijmzwam kruipt voort over zijn voedingsbodem. Er zijn hier nog meer voorbeelden te geven.

Daarbij komt, dat het kenmerk van beweging bij vele dieren ontbreekt. Vele bewegen zich minder, dan sommige planten. Zie naar de mossel, die als een plant, gedooemd is te leven, waar hij vast gegroeid is. Zo ook de polyp. Bij hen is niet veel meer beweging dan bij een bloem, die haar blaadjes openvouwt. Dop- en schildluizen — ongedierte dat in elke plantenkas voorkomt — zitten hun levenlang op dezelfde plaats vastgezogen en er is geen beweging te constateren. Met het kenmerk van de beweging kunnen we de grens tussen het planten- en dierenrijk niet vast stellen.

U probeert een ander kenmerk, de voeding bij voorbeeld. De plant leeft van de koolstof uit de lucht en de zouten uit de bodem. Het dier heeft organisch voedsel nodig. Ook dit gaat niet op. Vele planten voeden zich als de dieren, alleen met organisch voedsel.

Bestuderen we lagere planten en dieren, zoals bacteriën, protozoën of voordiertjes, slijmzwammen, dan is hier de grens tussen het planten- en dierenrijk moeilijk te trekken. Telkens als wij een bepaalde scheidslijn menen gevonden te hebben, ontdekken wij over de streep weer vormen, die wij voor de streep hadden willen houden. Verleggen wij de grens, dan halen wij houden. Verleggen wij de grens, dan halen wij weer binnen de grens de levensvormen, die we in het andere gebied hadden willen plaatsen.

Boekbespreking

Mr. A. Lührs, Burgerlijk en socialistisch denken, een sociologische studie. (Arnhem 1946)

Deze studie omvat een breed opgezet onderzoek naar de burgerlijke en socialistische denkwijzen, zoals deze zich in West-Europa in de loop der geschiedenis hebben geopenbaard. Het hoeft geen betoog, dat de beide begrippen hier zonder vooroordeel gebruikt worden, eenvoudig ter aanduiding van een bepaald maatschappelijk gezichtspunt. De schrijver heeft een open oog voor de culturele waarden, die het burgerdom in de loop der eeuwen ontwikkeld heeft, maar dat verhindert hem niet duidelijk uit te spreken, dat naar zijn mening in het huidige tijdsgewricht de socialistische denkwijze alleen scheppend kan wezen.

Socialistisch denken omvat voor deze auteur niet alleen bepaalde economische, sociale en politieke opvattingen en de daarbij behorende ideeënwereld, maar bovendien ook een levensbeschouwing. Op grond daarvan ziet hij een toekomstige socialistische beweging (het boek is in de oorlog geschreven) dan ook als een twee-eenheid: „een politieke partij enerzijds en wat wij zouden willen noemen een sociaal-paedagogisch instituut anderzijds.” (blz. 162).

Hier moeten we echter een kritische kanttekening maken: Iedere organisatorische binding van de levensbeschouwing aan een politieke beweging is een gevaar voor de zuiverheid en soevereiniteit van de levensbeschouwing. In feite denkt mr. Lührs dan ook niet aan een echte levensbeschouwing, maar veeleer aan een stelsel van afgeleide ideeën, die humanistische en christelijke socialisten gemeen hebben. De term „sociaal-paedagogisch instituut” wijst daar ook op. Maar zodoende ontloopt hij één der fundamenteelste problemen van deze tijd: hoe komt de buitenkerkelijke massa aan een verantwoorde en doordachte levensbeschouwing? Dat is geen kwestie van een socialistische ideeënwereld alleen, omdat daarin nimmer het antwoord te vinden is op de centrale vragen van zijn, leven en dood. Het is ook geen kwestie van een grootste gemene deler tussen vrijzinnig-christendom en ongodsdienstig idealisme, omdat zinvolle antwoorden op de hier bedoelde vragen slechts te geven zijn vanuit een principieel standpunt. Intussen, hoezeer deze kwestie ons als humanisten ook ter harte gaat, bij de beoordeling van het gehele hier besproken werk gaat het om andere dingen. Dat werk blijft belangrijk, en in onze taal zelfs uitzonderlijk.

J. v. P.

Verschillen tussen een plant en een dier zien wij wel; een grens tussen het plantenrijk en het dierenrijk is zeer moeilijk te trekken.

Na een korte tijd van strijd hebben de biologen ingezien, dat de vraag of een organisme een plant of een dier is, van geen belang is. Het planten- en dierenrijk gaan in elkaar over. De discussie over de vraag, waar de grens getrokken moet worden heeft geen zin.

De mens met zijn wetenschap wil echter graag duidelijke grenzen trekken. Bepalen, definiëren, uit elkaar denken is het werk van de wetenschap. De mens vraagt zo dikwijls: „En waar is dan de grens?”

Maar in de natuur zijn geen grenzen. Overal vindt men vloeiende overgangen. Het leven is een rijk gebied met vele vormen. De scheidslijn tussen de verschillende vormen berust op afspraak en niet op het wezen der vormen. De wetenschap ziet dit, dat betreft de planten en dieren, wel heel duidelijk in.

Wij schreven echter over 's levens grenzen. Er is verschil tussen de grintstenen van het pad en de bloemen in de tuin. Er is verschil tussen de levenloze natuur en de levende natuur.

Maar waar ligt de grens van het leven? Is hier een grens? Is ook hier de vraag naar de grens een onwetenschappelijke vraag?

Mogen wij hier nog een maand over denken?

M. G. WARFFEMIUS.

De radio op Zondag

9.45–10 uur

Serie: „Humanistische waarden”

2 November Dr J. P. van Praag: I. „Vrijheid”.

9 November Dr J. C. Brandt Corstius: II. „Verdraagzaamheid”.

16 November Prof. Mr H. R. Hoetink: III. „Gerechtigheid”.

23 November Mr H. B. Waslander: IV. „Verantwoordelijkheid”.

30 November E. Frater Smit: V. „Barmhartigheid”.

7 December Prof. Dr H. J. Pos: VI. „Redelijkheid”.

14 December Dr L. van der Wal: VII. „Waarheid”.

21 December Mevr. Dr A. Romein-Verschoor: VIII. „Menselijke waardigheid”.

28 December Dr G. Stuiveling: IX. „Moraal en practijk”.

Scheidslijnen

vervolg van pag. 1

de indertijd gegeven verklaring over Indonesië, waar hij het niet mee eens kan zijn, maar welke — wat nu eenmaal het lot van verklaringen en overeenkomsten schijnt te moeten zijn — is aan- en uitgekleeft, ten voor- of ten nadele van ons Verbond. Omdat wat dit betreft het aan- en uitkleden beslissend is zullen wij er hier nu maar niet over praten. Maar wel willen wij nog even stilstaan bij de opmerking van onze Amsterdamse geestverwant — die overigens nog wel bezwaren heeft tegen de beginselomschrijving van het Verbond — over de samenstelling van ons bestuur. Hij vindt deze te eenzijdig; een verwijt dat tenslotte onze algemene vergadering zou moeten treffen. Hij vindt dit hoofdbestuur kennelijk te „rood”. Wij zouden, van onze kant, helemaal niet willen betogen, dat in het hoofdbestuur de verhoudingen tussen de politieke richtingen, in het Verbond vertegenwoordigd, beslist moeten worden weerspiegeld. Maar ook zal men in het oog moeten houden, dat nu eenmaal kan worden verwacht, dat bepaalde politieke richtingen, welke zwak in het Verbond vertegenwoordigd zijn, ook zwak in het hoofdbestuur van het Verbond zullen worden gevonden. Organisatie is, naar het schijnt, niet de sterkste zijde van de geestverwanten van de pennevoerder in de Vrije Amsterdammer. Dit vindt helaas ook zijn weerslag in ons Verbond. Wie het wel meent met het humanisme, ook in de P. v. d. V., moet dat wel beseffen. Dit is eigenlijk het voornaamste antwoord dat wij De Vrije Amsterdammer kunnen geven. Wie meent dat een bepaalde politieke overtuiging overheerst, zal zich af moeten vragen hoe dit komt. Maar hij zal ook moeten bedenken, dat het Verbond zich naar zijn aard niet op politiek terrein beweegt, zodat hem principieel de politieke kleur van elk der hoofdbestuursleden onverschillig kan laten.

Ss.

De voorzitter opent het buitengewoon congres

„Het is nog steeds een moeilijke tijd waarin wij bijeen komen, een sombere wereld. Internationaal ligt de schaduw der bijna onoplosbare politieke problemen over de landen, nationaal betekenen de diepgaande politieke scheidingen en de Indonesische kwestie een grote bezorgdheid voor de humanisten. Desondanks — of juist deswege? — menen wij dat wij als Verbond iets te zeggen hebben, te arbeiden voor hetgeen ons ter harte gaat. **Het blijft er om gaan om, bezielde door een sterk geloof, het verlangen naar hogere waarden in het dagelijks leven, dat in tallozen leeft, te bevredigen.** Verheugend is dat het ledental regelmatig toeneemt en dat het Verbond de grootste materiële moeilijkheden van het eerste jaar te boven is. Maar wij staan nog aan het begin. Wij hebben verenigd, wie zich zelf geroepen hebben gevoeld zich aan te sluiten. Nu moeten bereikt worden, wie niet uit zichzelf komen. Laat ons woord daarom voor ieder begrijpelijk zijn, de problemen van het dagelijkse leven raken, de noden en vreugden der mensen kennen.

Het Verbond zal zo nodig stelling moeten nemen in praktische vragen, in het besef, dat het géén politieke organisatie is. Het zal steeds de grond-overtuiging moeten aangeven voor de dagelijkse houding.”

De voorzitter eindigde zijn openingsrede met de hoop uit te spreken dat ook dit congres ervan getuigenis mag afleggen, hoezeer het verbondsleven in staat is wederzijds vertrouwen en samenwerking tussen de leden op te wekken.

Indrukken van de congresbesprekingen

Op het vorige congres vlogen tijdens het debat over de openbare school en de bijbelkennis van tijd tot tijd de stukken er af. Begrijpelijk was dan ook op het buitengewoon congres de verbazing van sommige afgevaardigden, dat sindsdien de oppositie tegen het rapport verdwenen bleek en zij daarvan gaarne rekenschap zagen afgelegd.

Toen dat daarop gebeurde, bleek weer eens opnieuw welke een goede samenwerking er in ons Verbond aan het groeien is. Want nadat de oppositie opgenomen was in de rapport-commissie werd tijdens diepgaande besprekingen duidelijk, dat de verschillen veelal teruggingen op misverstanden, door de oorspronkelijke bewoordingen gewekt. Die verschillen waren veel minder groot dan zij aanvankelijk schenen. Zo kon het gebeuren dat het nu definitieve onderwijsrapport dank zij voortreffelijke samenwerking de bedoelingen van het Humanistisch Verbond zo goed mogelijk weergeeft en de humanisten in Nederland een duidelijke omschrijving van hun standpunt inzake openbare school en bijbel-onderwijs bezitten.

Wat ons in deze gang van zaken treft is, hoezeer er een humanistisch beginsel en een humanistische houding in praktijk werd gebracht. Er vond een

redelijk overleg plaats tussen personen van verschillende opvatting, welke heeft geleid tot een besluit, dat niets heeft van een compromis en alles van een gemeenschappelijk bereikte aanwinst voor het buitenkerkelijke volksdeel in Nederland.

Het is geen kwestie geworden waarin een meerderheid en een minderheid optreden, noch een van een zekere stemmenverhouding. Gezamenlijk is een nieuw resultaat bereikt en dat zal ongetwijfeld zeer velen in het Verbond een zo verblijdend teken zijn, dat er een grote stimulans van uitgaat.

Moelijker nog was het, een dergelijk resultaat te behalen in de besprekingen over de Indonesische kwestie. Naar het gevoelen van allen moest vermeden worden, dat de toekomst van het Verbond schade zou worden toegebracht, dat er een schijneenheid gehandhaafd zou worden door zich principieel dan maar liever niet uit te spreken, en dat er slechts zou worden „betreurd” inplaats van duidelijk het humanistisch beginsel naar voren te brengen. De gedachtenwisseling over dit punt stond op hoog peil. Zowel de verdediging van de Arnhemse motie door Bonger en Bovenkerk als de bestrijding ervan door het H.B. bij monde van Stuiveling gaven blijk van een samengaan van innerlijke bewogenheid en scherpzinnigheid, die bewondering afdwongen. Het resultaat was dat de verklaring van het Hoofdbestuur (zie Mens en Wereld van

Sept. j.l.) door de overgrote meerderheid van het congres werd gesanctionneerd, een verklaring, waarin wordt getracht in deze zeer moeilijke materie de principiële stem van het humanisme te laten horen. Wanneer we in gedachten nemen, voor welke zware taak een zo jonge organisatie hier stond, dan mogen wij zeggen dat opnieuw door deze gang van zaken het humanisme zich in zijn kracht en verbondenheid bevestigt.

Vanzelfsprekend zijn wij er nog niet. Wij zullen nog vaak voor de eis worden gesteld ons als Verbond uit te spreken over praktische vragen van onze tijd. Daarin hebben wij weinig ervaring en zal nog veel groei moeten plaats vinden. De Indonesische kwestie is daarvoor zeer verhelderend geweest en heeft, naar onze stellige overtuiging, de innerlijke saamhorigheid en kracht van het Verbond vergroot.

Het debat over de Indo- nesische kwestie ingeleid:

„Het is veilig aan te nemen, dat er geen lid is van het Humanistisch Verbond, dat niet zeer getroffen en verontrust is in de diepste zin van het woord door het feit, dat het allemaal zo heeft moeten gaan. Want hoe men ook erover denkt: de kwestie is ernstig. En aanvaarding of afwijzing van moties betekent niet ontkenning van die ernst.

Zorgvuldig dient overwogen te worden, wat wij als Humanistisch Verbond moeten zeggen. Ieder heeft een standpunt, dat humanistisch afgeleid zal zijn. De vraag is echter: Is die afleiding voor alle leden geldig? Want alleen bij bevestiging daarvan is een uitspraak van het Humanistisch Verbond mogelijk.”

De Voorzitter.

„De werkelijkheid en onze zekerheidsbehoefte”

Op Zondagmiddag werd het congres binnen een uur openbaar: een groot aantal belangstellenden vormde het gehoor van prof. dr. H. Oldewelt, die sprak over het onderwerp „De werkelijkheid en onze zekerheidsbehoefte”. Het is vrijwel niet doenlijk in kort bestek het betoog van prof. Oldewelt weer te geven. Een poging daartoe zou waarschijnlijk slechts tot misverstanden aanleiding kunnen geven.

Volledige publicatie in ons blad stuit op allerlei bezwaren. Een troost is het evenwel, dat het gesprokene door een tachtypiste is opgenomen, zodat het hoofdbestuur over de letterlijke tekst beschikt. Het is de bedoeling deze afzonderlijk in druk te doen verschijnen. Ieder zal dus gelegenheid krijgen de uiteenzetting van de spreker van deze middag eens rustig na te lezen. Wij zijn er van overtuigd — als prof. Oldewelt dit toestaat — dat zulks in een behoefte zal voorzien.

Het congres: moties of emoties?

Stuiveling.

CONGRESBESLUITEN

1. Met algemene stemmen wordt het onderwysrapport aangenomen, zo- als het is afgedrukt in Mens en Wereld van Augustus j.l., echter voorzien van twee amendementen:

a toevoegen aan art. 5: Men geve dan ook het godsdienstonderwijs volgens art. 26 slechts aan hen, die dit wensen, niet aan hen, die nalaten er bezwaar tegen aan te tekenen.

b art. 6 te lezen: Daar wij allen deel hebben aan de westerse cultuur, behoren bijbelse verhalen in het onderwijs van de klasseonderwijzer tot hun recht te komen.

2. Het H.B. wordt uitgenodigd de mogelijkheid van art. 12/6 der Statuten (vorming van gewesten) op korte termijn te verwetkelijken en tevens op het e.v. congres een amendement in te dienen op art. 2 Hh. regl. ten einde te waarborgen dat vertegenwoordigers der gewesten in het H.B. zitting zullen hebben.

3. Art. 3 van het Hh. regl. wordt geschrapt en aan het H.B. opgedragen een nieuwe regeling te ontwerpen.

4. De leiding van het zomerwerk wordt opgedragen aan een landelijk bureau. Behalve H.B. leden kunnen hier ook niet-H.B.-leden deel van uitmaken. Het bureau legt zijn plannen ter goedkeuring voor aan het H.B. en blijft daaraan verantwoording schuldig. Het zomerwerk bestaat o.a. uit: Het organiseren van reizen, kampen, excursies, tentoonstellingen, enz.

5. Het congres, gehoord de besprekingen over de Indonesische kwestie, gaat accoord met de verklaring van het Hoofdbestuur in het Septembernummer van Mens en Wereld en draagt het H.B. op., de daarin tot uiting komende opvattingen algemene bekendheid te geven.

6. Het congres nodigt het H.B. uit een onderzoek in te stellen naar de wenselijkheid van een wijziging van zekere wetsartikelen, waarin een eenzijdig Christelijke zedelijkheidsopvatting tot uiting komt en zich te betraden over een eventuele actie in dit opzicht.

De afgevaardigde van Gouda :

Niet de ouders bepalen wie er op school bijbelkennis zullen krijgen, maar het talent van de docent en de belangstelling van het kind.

Namens het Congres werd een hartelijke groet gezonden, begeleid door de beste wensen voor herstel aan ons lid Mevr. Henriëtte Roland Holst-van der Schalk te Amsterdam.

Wat de leiding van het Verbond het laatste halfjaar verrichtte

- Uitgifte van nieuwe publicaties en het voeren van polemiek
- activiteit op het gebied van onderwijs en opvoeding
- waakzaamheid inzake de huidige onderwijspolitiek voor zover die het geestelijk leven betreft
- bestudering van de principes der opvoeding op humanistische grondslag
- humanistische activiteit ten aanzien van de a-sociale jeugd en voor de oprichting van tehuizen voor jongeren en volwassenen
- taak van de humanisten ten aanzien van de zgn. verplaatste personen
- geestelijke steun, waar gewenst, aan activiteit der studentenverenigingen op humanistische grondslag
- strijd voor de erkenning van de gelijkberechtigtheid der buitenkerkelijke militairen
- het leggen van internationaal contact, vooral met Amerika en Engeland.

OVER LEVEN EN DOOD

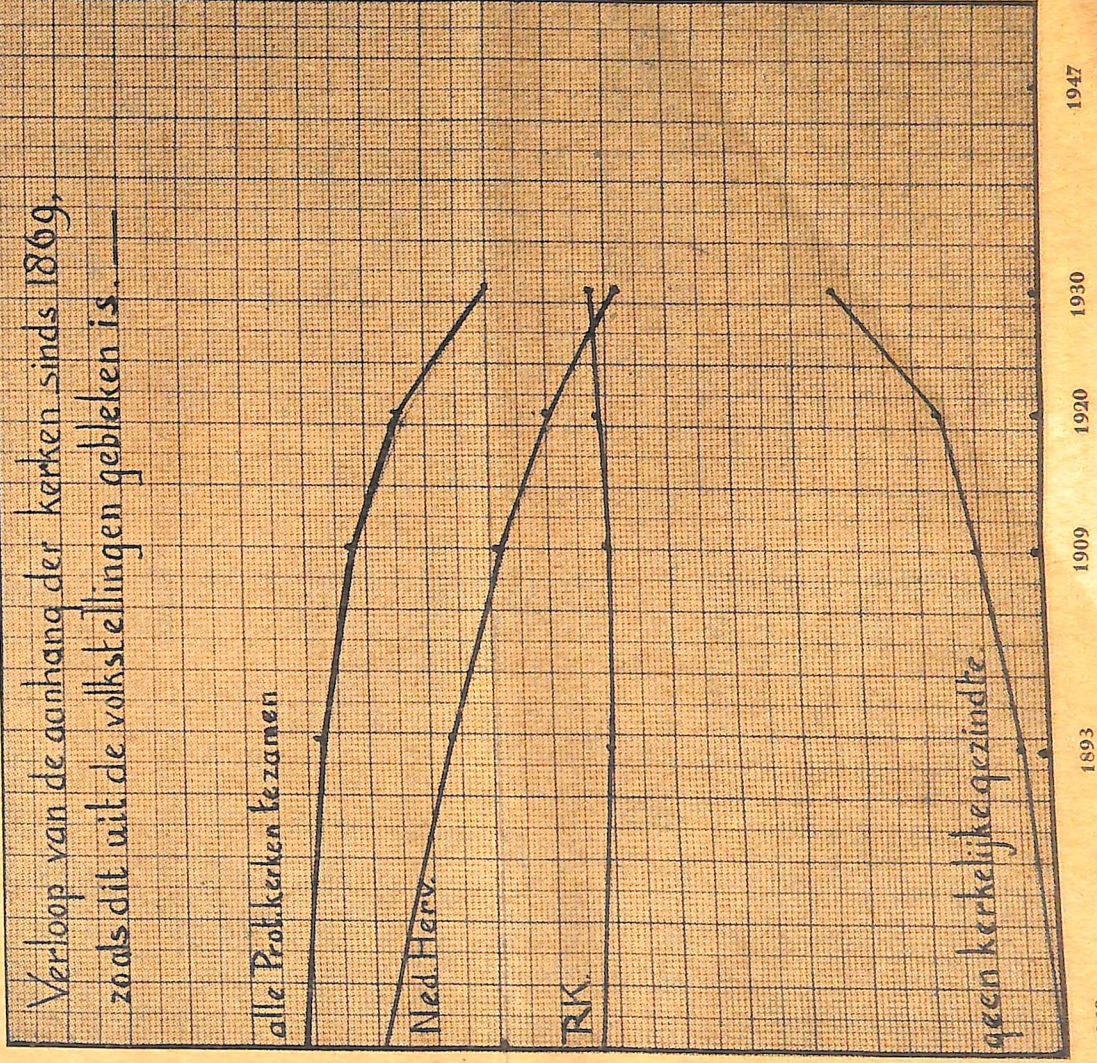
De Voorzitter: Wie een aantal jaren lid van het Hoofdbestuur is, blijft inderdaad zitten, maar dan omdat hij waarschijnlijk niet meer leeft.

Afgevaardigde van Leiden: Laten we elkaar niets wijs maken: een huidige benoeming tot Hoofdbestuur is een benoeming voor het leven!

Een ontactische burgervader

Te Alkmaar zou begin September door de Dageraad een openluchtbijeenkomst worden gehouden. Enkele dagen voordien ontvingen de organisatoren bericht van de katholieke locoburgemeester, dat hij daarvoor geen toestemming kon geven. Hij motiveerde dit besluit als volgt: Ik ben niet bevreesd, dat de Dageraadsliden relletjes zullen veroorzaken, maar wel de andersdenkenden, die zodanig zouden kunnen protesteren, dat daardoor orde en rust in de gemeente zouden worden verstoord.

Het schijnt ons toe, dat deze loco-burgemeester van zijn bevoegdheid een hoogst bedenkelijk gebruik maakt. Het gaat hier immers niet om een Dageraadsbijeenkomst in een dorpje, waar de bevolking zo iets niet gewend is en voor vrijwel 100 % katholiek of Prot. Christ. genoemd moet worden, zodat men de Dageraad een ontactische handeling zou kunnen verwijten. Nu raakt dat verwijt geheel en al deze locoburgemeester, die bewijst voor zijn post ongeschikt te zijn. Hij maakt de onverdraagzaamheid tot een zaak der magistratuur, hetgeen in ons land ten enen male een verfoeilijk verschijnsel is, waartegen wij ten sterkste protesteren.

Spinoza

De humanist gaat niet uit van een persoonlijke godheid, maar kan er voor hem een onpersoonlijk God bestaan? — zo hebben wij bij een vorige gelegenheid gevraagd. Als wij die vraag stellen, kunnen wij niet nalaten te denken aan Spinoza, in wiens filosofie dat onpersoonlijke Godsbegrip zulk een grote rol speelt.

Deze stille denker uit de 17e eeuw, door zijn volksgenoten met een verschrikkelijke banvloek uit de Joodse gemeenschap verwijderd en door de orthodoxe Christenen van zijn tijd als atheïst verafschuwde, behoort tot degenen, die zich in het Godsbegrip hebben verdiept zonder daarbij van een bovennatuurlijke openbaring uit te gaan.

„Nadat de ervaring mij geleerd had,” zo schrijft hij, „dat al wat zo in het gewone leven voorkomt ijdel en nietig is,..... besloot ik eindelijk te onderzoeken of er ook iets bestond, dat een waarachtig goed was..... of er iets bestond, waardoor ik, wanneer ik het gevonden en bereikt had, een gestadige en hoogste blijheid eeuwiglijk zou genieten.

Dat hoogste goed vindt hij dan in de eenheid van geest en natuur; en die eenheid noemt hij God.

In zijn kinderjaren had men Spinoza geleerd, God lief te hebben. Toen hij de traditionele Godsvoorstelling niet langer kon aanvaarden, gaf hij de naam God aan de oneindige wereldgrond en bracht daarop zijn liefde over.

Alle dingen zijn begrensd, God alleen is onbegrensd.

Alle dingen ontstaan en vergaan, God alleen is eeuwig.

Alle dingen hebben een oorzaak, die hen voortbrengt. God alleen heeft geen oorzaak buiten zich. Hij is „zijn zelfs oorzaak”.

Al wat is, is in God en niets is zonder God bestaanbaar noch denkbaar.

Al wat bestaat, is een openbaring van God. Daar God volstrekt oneindig is, zal zijn wezen zich op een oneindig aantal wijzen kunnen openbaren. Maar wij, mensen, kennen slechts twee van die openbaringswijzen: het denken en de uitgebreidheid.

Het denken beleven wij in onszelf.

In de uitgebreidheid bestaat ons lichaam en bestaan alle andere lichamen en voorwerpen, die zich in de ruimte bevinden.

God werkt in deze wereld volgens de wetten zijner natuur, met onverbidde noodzakelijkheid.

Delen van deze uit God voortkomende wereld zijn ook wij, mensen.

Met ons lichaam behoren wij tot de openbaringswijze der uitgebreidheid, met ons bewustzijn tot die van het denken.

Evenals alles, wat bestaat, tracht de mens in zijn bestaan te volharden, tracht hij zijn belang te behartigen.

Het hoogste belang van de mens — Spinoza had het al in zijn jeugd ervaren — is niet het begrensd en vergankelijke, maar de kennis van en de liefde tot God.

Maar aandoeningen en hartstochten, drang naar lichaamsgenot, eerezucht, machtsbegeerte, trekken ons van dat hoogste belang af.

Deze aandoeningen belemmeren ons in ons

Nieuws uit het Verbond

20ste VERGADERING VAN HET HOOFDBESTUUR.

Een vrij groot deel van de H.B.-vergadering van 20 September werd besteed aan de bespreking van de Congresvoorstellen. Vervolgens kwamen verscheidene vertegenwoordigingen aan de orde en werden verschillende H.B.-leden daarvoor aangewezen. Besloten werd de commissie voor onderwijs en opvoeding uit te breiden door een aantal leden te verzoeken hierin zitting te nemen. Tenslotte kwam de advertentie- en publiciteitscampagne ter sprake met het oog op toekomstige activiteit van en namens het Verbond.

UIT DE GEMEENSCHAPPEN

HENGELO (O.) Met de Polonaise van Chopin, gespeeld door Mevr. Gorter, werd op 6 Sept. j.l. het week-end, dat in samenwerking met de gemeenschap Enschedé gehouden werd, ingeleid. De heer Friso van Hoorn droeg vervolgens enkele gedichten voor en daarna sprak tot ons drs. I. Vijlbrief over „De plaats van het Hum. Verbond in het Nederlandse Volksleven”.

's Zondags hielden we een openlucht-bijeenkomst en dr J. P. van Praag vertelde ons iets over „Vrije Mensen”, afgewisseld met samenzang, volksdansen gegeven door de V.M.B. en een klucht.

We hebben ten volle van het gebodene genoten en we willen speciaal genoemde sprekers nogmaals hartelijk dank zeggen voor hun heldere uiteenzettingen en voor de moeite die zij zich getroost hebben.

Het bijzondere van deze bijeenkomst is wel het levendige onderlinge contact geweest, dat we anders helaas maar al te vaak missen. Er heerste een ongedwongen hartelijke stemming, een bewijs, dat we behalve met het verstand ook met het hart erbij moeten zijn om zodoende het Humanisme tot een levend begrip te maken.

streven naar het hoogste en beste, zij maken ons onvrij.

Vrij is de mens, die zich aan de heerschappij der aandoeningen heeft onttrokken en zich door de Rede laat leiden tot zijn hoogste belang: de liefde tot God.

Maar ook deze liefde tot God moet weer niet te klein worden opgevat, als de liefde tussen twee mensen, tussen vader en kind. Wie God liefheeft, kan er niet naar streven, dat God hem wedermint: maar:

de geestelijke liefde van den geest tot God is een deel der oneindige liefde, waarmee God zichzelf liefheeft.

In deze geestelijke liefde tot God ligt de ware deugd en tevens het ware geluk. De gelukzaligheid is niet het loon der deugd, maar zij is de deugd zelf.

Ziehier een korte en daardoor gebrekkige aanduiding van de verheven gedachten van de 17e eeuwse wijsgeer, door velen verafschuwde, door anderen bewonderd en geëerd. Veel van wat hij heeft geleerd, zal ook door humanisten kunnen worden aanvaard. Of hij juist gehandeld heeft met de wereldgrond aan te duiden met de naam God, die zovele associaties wakker roept, is meermalen betwijfeld. Maar op dit punt komen wij nog weleens terug.

C. H. KETNER

Van een onzer lezers ontving ik, naar aanleiding van deze artikelen, een briefkaart, die mij echter — via Utrecht en in de vakantie — met grote vertraging bereikte. Om eventuele correspondentie, die ik zeer op prijs stel, te vergemakkelijken, geef ik hierbij mijn adres op: Dr C. H. Ketner, Stationsweg 1, Alkmaar.

Kadercursus 1947

Hierbij wekken wij de leden nog eens op deel te nemen aan de kadercursus. Tijdens die weekends worden een aantal zeer wezenlijke vraagstukken van het humanisme behandeld, die in gesprek en discussie steeds weer terugkeren. Het bewustzijn van de plaats waarop wij staan is een kracht voor ons zelf en onze omgeving. De bedoeling van deze kadercursus, dat bewustzijn te versterken. Het beloven belangwekkende weekends te worden, waarop wij graag uit elke gemeenschap een aantal deelnemers zien, om zodoende het behandelde verder te verbreiden. Spoedige aanmelding is zeer gewenst.

25/26 October **Geschiedenis:**

Humanisme in de Oudheid (Dr. D. Loenen).

Humanisme in de Renaissance (Dr. J. P. van Praag).

Humanisme in de Moderne Wereld (Dr J. Suys heeft zich teruggetrokken, in zijn plaats heeft Dr O. Noordenbos zich bereid verklaard.)

22/23 November **Ethiek.**

De mens in de wereld (Dr. D. H. Prins).

Oorsprong en gelding van de moraal (Helaas heeft Prof. Pos zich teruggetrokken. Voor een vervanger wordt gezorgd.)

Moraal en praktijk (Dr. G. Stuiveling).

20/21 December **Wereldbeeld:**

Humanistische Kosmologie (Prof. Dr. M. G. J. Minnaert).

Humanistische Natuurbeschouwing (Dr. W. H. van Dobben).

De humanist in de maatschappij (Prof. Mr. H. R. Hoetink).

Indeling van de conferenties:

Zaterdag 17 —18 uur aanmelden
18 —19 uur broodmaaltijd
(brood meenemen)
19 —21½ uur inleiding
met discussie.

Zondag 10 —12½ uur inleiding
met discussie.
12½—13½ uur broodmaaltijd
(brood meenemen)
13½—16 uur inleiding
met discussie.

De conferenties worden gehouden in het gebouw van De Volks-Universiteit, Nieuwe Gracht 41, Utrecht. Er bestaat gelegenheid koffie en thee te gebruiken à f 0.10 per kop. Men wordt echter verzocht wat thee, koffie en suiker mee te brengen.

De kosten voor deelneming aan de gehele cursus bedragen f 9.—. Indien men slechts één conferentie wenst mee te maken, zijn de kosten f 4.—.

Aanmelding bij het Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht, onder gelijktijdige overschrijving of storting van het verschuldigde bedrag op postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. Berkhof te Utrecht onder vermelding van „kadercursus”.

Voor hen, die zich thans nog opgeven, kan niet meer gezorgd worden voor logies bij geestverwanten voor het eerste weekend.

HOOFDBESTUUR:

Dr. J. P. van Praag, 1e voorzitter; Dr. G. Stuiveling, 2e voorzitter; Drs. I. Vijlbrief, secretaris; J. Rogge, penningmeester; Dr. J. C. Brandt Corstius, hoofdredacteur; Mevr. Dr. L. M. Coster-Wijman; Maurits Dekker; Prof. Mr. H. R. Hoetink; H. van Laar; H. J. J. Lips; Dr. D. Loenen; Mevr. Br. v. d. Muyzenberg-Willemsse; Mevr. H. A. Polak-Schwarz; Prof. Dr. H. J. Pos; Ir. P. Schut; Mr. A. Stempels; Prof. Dr. J. B. Tielrooy; Mr. J. in 't Veld; M. G. Warffemius; Mr. H. B. J. Waslander.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr. A. Stempels. Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht, Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. B. te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1.— per regel: kolombreedte 63 mm. — Abonnementenscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2.50 per jaar — Conditie Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Brieven van lezers

Tragiek van de werkelijkheid

Onder de Nederlanders, die nagenoeg geen macht hebben, zijn er betrekkelijk weinigen, onder de Nederlanders, die macht hebben, betrekkelijk velen, die macht willen uitoefenen in Indonesia. Nimmer echter willen zij de vijanden der Indonesiërs zijn. Doch omdat zij in Indonesië macht willen uitoefenen, ziet een deel der Indonesiërs hen als vijanden; omdat zij deel uitmaken van het Nederlandse volk, zien die Indonesiërs nagenoeg iedere Nederlander als vijand.

In de door Nederland bezette gebieden van Java en Sumatra en in de Malinogebieden hebben Nederlanders macht, zij het soms een gedeelde macht. Daar worden nationalistische Indonesiërs, als zij bestreden worden, niet anders dan binnen de perken van het fatsoen bestreden — zoals men in een behoorlijke maatschappij zijn tegenstanders bestrijdt —, tenzij zij dat fatsoen schenden.

Waar de Nederlander geen macht heeft staat hij als regel onbeschermd tegenover de Indonesische vijandschap. Hij is nimmer zeker van zijn leven, of hij nu komt als politiemann, of als dokter.

Dit is de tragiek van onze dagen: Omdat in het Nederlandse volk, zoals in ieder volk, zoals in ieder mens, de drang naar macht leeft, is de Nederlander, die nimmer de vijand van de Indonesiër wil zijn, buiten het Nederlandse machtsgebied bijna altijd vogelvrij.

De vijandschap knerst aan de demarcatielijnen. Binnen die lijnen kost het de grootste moeite de weerklank van dat gekners te doen verstommen. In de niet-vijandige sfeer der bezette gebieden kunnen Nederlanders en Indonesiërs met elkaar praten. In de sfeer der Republiek herroepen Indonesiërs hun in de bezette gebieden gegeven woord.

Het enige middel om de vijandschap weg te nemen is het streven naar macht op te geven. Een onmogelijkheid! Alleen theoretische wezens als engelen zijn vrij van machtsverlangen. Geen volk, ook het Nederlandse niet, zal ooit een volk van engelen worden.

Linggadjati had het compromis kunnen zijn. Het Nederlandse machtsstreven was daarin zoveel mogelijk teugeld. De Indonesiër had daarmee zijn vijandschap zoveel mogelijk moeten bedwingen. Dit laatste is niet geschied: Geen Nederlander, die ooit langs de demarcatielijnen heeft gezwoven, is daar zeker van zijn leven geweest.

Het is een dwaasheid van het Nederlandse volk te eisen, dat het alleen luistert naar zijn hart, dat in afschuw over oorlog daartegen in opstand komt. Het is geen volk van heiligen, ook in hem spreken de minder goede neigingen, die het Leven in ieder van zijn scheppingen heeft gelegd. Het machtsverlangen is niet weg te dromen, de vijandschap daarom niet weg te wensen. Het machtsverlangen is aan banden gelegd. Indien de Indonesiër zijn vijandschap niet aan banden legt, omdat de Nederlanders het alternatief: Indië verlaten, niet volvoeren kunnen, moeten, tenzij zij dit door anderen willen laten opknappen, de Nederlanders dat doen.

Doch laten zij erop toezien, met alle goede kracht, die in hen is, dat niet meer geschiedt, dan dat die Indonesiërs, die tot iedere prijs vijanden willen zijn, tot het normale fatsoen worden teruggebracht. Opdat tot het normale machtsverlangen, geen misdaad machtsverlangen aan Indonesiërs, die, als de Nederlanders, opdat aan Indonesiërs, die, als de Nederlanders, zich aan beperking willen onderwerpen, niet voor immer de lust tot toenadering ontnomen worde.

Mr. J. J. ENGELBERTS,
Controleur 1e klas bij het
Binnenlands Bestuur.

Stem uit Friesland

In de Heerenveense Koerier van 8 Augustus j.l. schrijft de predikant S. Winkel over „Geestelijke stromingen in de Zuid-Oosthoek van Friesland.“ Daarbij wordt de onkerkelijkheid en hare oorzaken ter sprake gebracht en refereert de schrijver de uitslag van de volkstelling in 1930, die in de gemeenten Schoterland, Opsterland en Utingeradeel voor degenen, die tot geen kerkgenootschap wensten te worden gerekend, percentages aanwees van resp. 42.08, 37.36, en 42.78. En er is geen reden, zo zegt de schrijver, om te veronderstellen, dat de pas gehouden volkstelling in dit opzicht *beter* (cursivering van ons D. D.) uitkomsten zal geven.

Wanneer Ds. Winkel komt tot het opsporen van de oorzaken dan constateert hij, dat de ontkerking aanvang bij de socialistische arbeiders, die het voetspoor volgden van hun leiders: Domela Nieuwenhuis en G. v. d. Zwaag. Een tweede oorzaak was deze: de sociale nood.

Dan komen twee oorlogen en deze hebben ook velen uit andere kring dan die der arbeiders geestelijk ontredderd.

In genoemd blad hebben wij ons protest laten horen tegen deze voorstelling van zaken.

Waartegen wij in dezen menen te moeten opkomen? Aangenomen, dat de armoede, de vaak verschrikkelijke ellende uit die dagen voerde tot afzijdigheid, onverschilligheid, hoe kwam dan deze groep tot nieuw geloof in het socialisme. Wij weten het: tot een geloof met overdreven verwachtingen bij enkelen; doch ook tot bewustwording bij een niet geringe kern, die zich in hare gevolgen nog in vele dorpen duidelijk aftekent. Gevolgen, die iets anders tot oorzaak hebben dan de veronderstelde nihilistische eigenschappen. Deze arbeider ontmoeten wij na de dood van de genoemde leiders in verreweg de meeste dorpen als sociale werkers in allerlei organisaties.

Wij hebben W. gewezen op onze ervaring van jaren, die ons in aanraking bracht met arbeiders van velerlei slag. Ook met doffe onverschilligen. Zij waren voor

niets vatbaar. Doch ook met werkers vol verlangen, die woekerden met hun groot tekort aan zelfs de geringste schoolse kennis. Maar die vochten met zich zelf en om zich zelf te verwinnen. „Ik werk aan mij zelf“ zei ons eens een hunner. En daarom werd hij niet zo spoedig lid ener organisatie, ten einde anderen te verbeteren.

Er is geestelijke activiteit onder de arbeiders en „de anderen“. Naast te laken onverschilligheid zien wij de worsteling van zeer velen, die nog steeds, ondanks allerlei beloften van velerlei kant en velerlei aard, het geloof in de mens niet verloren. Die lezen en luisteren, die denken en niet zwijgen, wanneer ze, ook met gebrekkige formulering hunner humanistische levensopvatting, door de kerkelijken worden ingedeeld bij de geestelijk ontredderden.

Ons leraarsambt bracht ons in vele gezinnen, waar het leven een zuivere, hetzij dan eenvoudige, humanistische inslag had. Zonder haat zonder heilswachtingen, die de kerkelijke mythe ook hen meermalen voorhoudt.

Maar met een stoer geloof in de mens, die goed is en tegelijk in rampzalige slechtheid een verwording laat zien, die getuigt van een geestelijke ontreding, die heus niet uitsluitend gezocht moet worden bij degenen, die door stoffelijke omstandigheden een levenshouding opgediend krijgen, die slechts verstrekt schijnt te worden, indien de stoffelijke omstandigheden wat ver beneden peil zijn.

Er is hier in Friesland een onkerkelijke arbeider, ook een onkerkelijke niet-arbeider, die strijd voert, die zoekt naar een leven met nieuwe inhoud met menselijke vormen, die geldige waarden zullen bezitten. En die „vreugde verlenen om hunne geestelijke rijkdom.“ (Van redactiewege bekort) D. DIJKSTRA, Drachten.

ZORGeloosHEID

Vroeg of laat zal ze zich wreken.
Wie het sluiten van een levensverzekering uitstelt, is zorgeloos.
Morgen kan het immers al te laat zijn. Een polis bij „De Centrale“ is veiligheid voor Uw gezin, van het eerste ogenblik af.

Levensverzekering
DE CENTRALE
Arbeiders Verzekering
en Deposito-bank N.V.
Rijnstraat 28 Den Haag

Lectuur over humanisme

„Personalisme en Humanisme“ door Prof. Dr. H. J. Pos (overdruk uit het maandblad „Het Keerpunt“) f 0.40.

„Beeld van de Humanist“, rede van Gerard Walschap, uitgesproken op ons congres in Maart 1947, f 0.50.

„Het Humanisme na deze oorlog“, een drietal radio-lezingen van A. L. Constandse, Dr. J. P. van Praag, Dr. G. Stuiveling, f 0.25.

„Had Stoffel gelijk?“. Beginsel en doel van het Verbond, op populaire wijze uiteengezet, 8 pag. f 0.12. Bestel er meer dan één en zend het aan Uw vrienden!

„Humanisme en Socialisme“ van Prof. Mr. H. R. Hoetink, Uitg. van Loghum Slaterus, 40 pag., f 1.—.

Prof. Mr. Dr. Leo Polak, een erflater van onze beschaving“, samengesteld door P. Spigt e.a., Uitg. G. W. Breughel, 72 pag., f 1.90, geb.

„Geloof en Ongeloof“ van M. G. Warffemius, Uitg. Delftse Uitg. Mij., 172 pag., f 4.25, geb.

„In de spiegel der Oudheid“, radio-lezingen van Dr. D. Loenen, f 0.25.

„Macht tot Vrijheid“, van Joh. W. Schotman, Uitg. G. W. Breughel, f 12.50 geb.

„Wij Humanisten“, een achttal radio-lezingen, f 0.60.

„Het Levensraadsel“ van H. G. Cannegieter, f 1.—.

„Godsdienst en Humanisme“, door Prof. Dr. J. B. Tielrooy. Uitgave de Dageraad, f 0.50.

Bestellingen aan Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. F. v. d. Berkhof, Utrecht. Bestellingen boven f 2.50 franco. Beneden dit bedrag f 0.05 à f 0.10 extra voor portokosten over te maken.

Prof. Pos contra Prof. Kohnstamm

In het Aprilnummer 1947 van *Keerpunt*, Internationaal personalistisch tijdschrift schreef Prof. Kohnstamm over de grondslagen van een personalistische opvoeding. Daarbij bracht hij naar voren geen antwoord te weten op de vraag hoe het humanisme, in het bijzonder zoals het belichaamd is in het Humanistisch Verbond, beginselen van opvoeding kan formuleren. Prof. Pos geeft daarop in het Septembernummer van *Keerpunt* onzerzijds in een artikel antwoord, welk artikel ook afzonderlijk is verschenen. Wij vestigen de aandacht van onze lezers en leden op deze uitgave, die in dit nummer in de literatuurlijst van het Centraal Bureau staat aangekondigd. Prof. Kohnstamm zal in *Keerpunt* een antwoord publiceren.

De algemene vergadering van aandeelhouders van de N.V. levensverzekeringmaatschappij Aurora, gehouden op 24 September j.l., heeft tot commissaris benoemd dr. J. P. van Praag.

RUDOLF VON TOBEL

PABLO CASALS

Met 23 foto's van Paul Senn - geb. f 5.50

Het beeld van Casals zowel van de kunstenaar als van de mens, rijst uit deze bladzijden op in zijn bijna voorbeeldelijke grootheid. Mens en kunstenaar vormen in Casals een onverbreekelijke eenheid, waarvan de overheersende tendenz is een sterk verantwoordelijkheidsgevoel, hem opgelegd door zijn muzikale begaafdheid. Niemand, voor wie muziek een waarde in zijn leven vertegenwoordigt, late dit verkwikkende boek ongelezen!

VERKRIJGBAAR IN DE BOEKHANDEL

VAN LOGHUM SLATERUS' Uitgeversmaatschappij N.V.

Agenda

AMSTERDAM

2 Nov. Prof. Mr. H. R. Hoetink: Is Recht alleen Mensenwerk?
16 Nov. H. de Waard: George Bern. Shaw.
7 Dec. Dr D. H. Prins: Leer en Leven.
10.30 u. Vrij Nederland, Keizersgracht 604,
25 en 50 ct.

ARNHEM

2 Nov. J. L. van Tricht: Fundamenten, 10.30 u. 25 en 50 ct.
5 en 12 Nov. Prof. Dr Jan Smit: Over de laagste levensvormen 7.30 u.
19 Nov. Dr J. C. Brandt Corstius: De Posing van het Humanistisch Verbond, 40 ct.
Alle bijeenkomsten: Hotel Centraal Nationaal.
's-GRAVENHAGE

2 Nov. Mr H. Giltay: Geestelijke Menswording.
16 Nov. Jac. de Kadt: Humanisme en Maatschappij.
30 Nov. Max van Praag: Joden en Ariërs. Diligentia. 10.30 u. 40 en 60 ct.

HILVERSUM

21 en 28 Oct. Dr R. van Brakell Buys: Aristoteles: De Ideeënleer.
Aristoteles: De leer der samenleving.
Ons Gebouw, 20 uur. 50 ct. per avond.
2 Nov. Sal Tas: Grondslagen van een moraal zonder Godsdienst.
7 Dec. H. G. Cannegieter: Humaniteit als levensbeginsel, Ons Gebouw, 10.30 u. 20 en 25 ct.

ROTTERDAM

2 Nov. Ons Huis, Dr L. v. d. Wal: Zuivering van de Moraal.
9 Nov. Zuider Volkshuis, Dr J. P. van Praag: Vrije Mensen.
7 Dec. Ons Huis, Jacq. de Kadt: Amerikaans Humanisme. 15 en 25 ct.

UTRECHT

26 Oct. N.V.-Huis, Dr. G. W. Huygens: Hoe staat de humanist tegenover de vooruitgang? 10.30 uur.
9 Nov. N.V.-Huis, Dr. D. H. Prins: De wonderen van het innerlijk leven. 10.30 uur.
12 Nov. N.V.-Huis, Prof. Dr. M. Minnaert: Bouw en oorsprong van het heelal (met licht-beelden) 20 uur.

Vervolg: Brieven van lezers

Hoe het niet moet

Hoevel dit blad mij minder geschikt lijkt voor polemiek meen ik toch met nadruk te moeten waarschuwen tegen de strekking van het artikel Humanisme en Religie door C. H. K., in het Septembernummer van Mens en Wereld. Om te beginnen vind ik het al minder geslaagd, wanneer een betoog dat zo weinig representatief mag worden geacht voor de geest van het Verbond, en dat ons aanzien naar buiten geen goed kan doen, niet volledig ondertekend is. Maar dit terzijde.

Wij dienen er ons voor te hoeden, dat onze bijeenkomsten ontaarden in kerkje-spelen. Wij, die een centrum willen vormen voor een levensbeschouwing op redelijke grondslag, zijn principieel iets anders dan een religieuze secte. Wanneer wij tevens het bestaan erkennen van irrationele neigingen en behoeften, dan kunnen wij altijd nog wel wegen vinden om die te kanaliseren.

Zeker, de mens kent religieuze ervaringen, doch dit zijn persoonlijke belevenissen. Pogingen om die in massa-verband kunstmatig op te wekken leiden tot vervalsing. Het ligt werkelijk niet op onze weg om met massa-suggesties te gaan werken; dat kunnen we aan andere groeperingen overlaten. Wanneer wij er prijs op stellen, niet langer an sérieux genomen te worden (en het gros onzer aanhang te verliezen!) dan moeten we naar die kant afglijden.

Ook voor de community-singing wil ik waarschuwen. Misschien houd ik te veel van muziek om deze liefhebberij erg te kunnen appreciëren. Ik zou het dus graag aan trekkers en kampeers willen overlaten. Een vergelijk met het socialistische koor gaat hier ook al niet op, omdat de daar gezongen liederen een strijdbaar karakter dragen, of behoren te dragen, hetgeen m. i. een hoofdvoorwaarde is voor dergelijke gezangen.

Een jonge organisatie als ons Verbond moet zijn weg nog vinden, en zal veel moeten experimenteren, dus ook veel fouten maken. Bij een volgende gelegenheid hoop ik nog eens enige suggesties in meer „opbouwende” zin te doen. Maar die van K. moet ik voor mij onvoorwaardelijk afwijzen.

G. W. HUYGENS.

Het sluiten van Uw
levensverzekering bij

„Aurora”

is

- in Uw eigen belang omdat gij U op zeer gunstige voorwaarden verzekert bij een uiterst solide en coulant Maatschappij;
- in het belang van de humanistische gemeenschap, daar door vergroting van ons bedrijf meer middelen beschikbaar komen voor humanistische doeleinden.

„AURORA” - HEERENGRACHT 62 - AMSTERDAM

Eind 1947 verschijnt:

Dr J. P. van Praag

Modern humanisme, een

renaissance?

256 pagina's - gebonden in linnen, f 7.50

Bestellingen worden reeds thans gaarne ingewacht door

Boekhandel „PLUS-ULTRA” - Keizersgracht 396 - Amsterdam

Overpeinzingen van een nieuw lid

Fragmenten uit een brief

Hoe werken wij gezamenlijk voor zover ons mogelijk is scheppend in deze wereld, hoe dienen wij elkander niet „om Jezus' wil”, maar om elkanders en ons zelfs wil, ons zelfs wil omdat ook ons zelf niet gelukkig is zonder de goede houding tegenover het geheel, hoe leren wij luisteren naar de innerlijke stem die wij Gods en mensentem beide kunnen noemen! Wij zoeken normen en vinden wij die niet het beste door te luisteren in de diepten van het eigen leven, door natuurlijk aards te zijn in de beste zin des woords. Het goede wordt ook zo onaantrekkelijk gemaakt door de onwerkelijke hoogheid van velen die normen menen te mogen opleggen en daarbij hun eigen opstandigheid tegen een teveel aan hoogheid weghuichelen. Ik geloof, dat het ook in het Humanistisch Verbond van het grootste belang is wanneer men elkander vrij laat. Men ontgroeit langzaam aan een veranderde Godsvoorstelling en kan zelf niet weten of dat wat men op een bepaald tijdstip nog gelooft of meent te geloven iets is wat in de verlichte sfeer van het Humanistisch Verbond niet thuis is of iets wat een begin is van meer rijpheid en diepte. Ik geloof dat het even bekrompen is te zeggen: „In het Verbond horen alleen mensen thuis die niet in een God geloven”, als te zeggen: „Wie niet in God gelooft gaat naar de Duivel of naar de bliksem.” Eigenlijk is men door het mens-zijn lid van een humanistisch verbond zonder naam.

M. E. ZIJLSTRA.

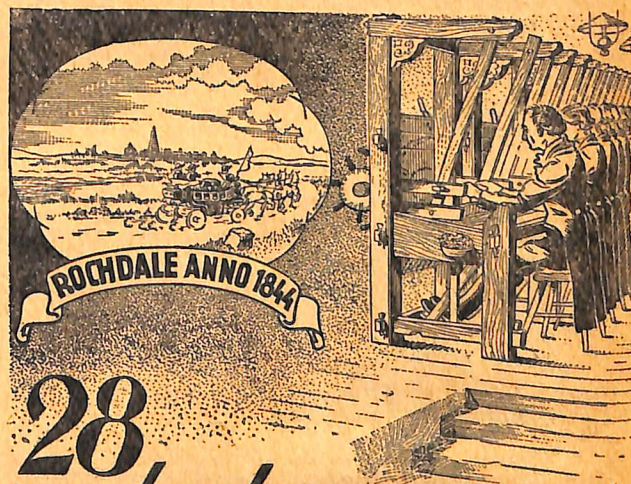
Geen bijbelkennis op de openbare school

Mag ik n.a.v. de „brief” van mevr. Max-Nijman in het nummer van 14 Juli, iets onder de aandacht van de lezers brengen.

In het door mij bedoelde stukje worden de griekse en germaanse mythen en sagen met die van joods-christelijke oorsprong op een lijn gesteld. Ten onrechte m.i.: de eerste zijn in onze tijd morsdood, de tweede echter nog springlevend. Waaruit volgt, dat het leven voor de eerste geen aanrakingspunten heeft; voor de tweede zoveel te meer. Zodat het voor het vertellen van deze van het grootste belang is, door wie dit gedaan wordt. Mevrouw M. wil dit aan de leerkrachten overlaten. Maar op de openbare school zijn onder die leerkrachten ook orthodox-protestantse, roomse, joodse. En deze kunnen die stof niet „zakelijk” aan de kinderen aanbieden.

Daarom: wie zijn kinderen met de bijbelse verhalen in kennis wil brengen, doet het beste ze zelf te vertellen, of ze een daartoe geschikt leesboek in handen te geven. Maar geen Bijbelkennis op de openbare school!

P. L. VAN ECK Jr.

28
doodarme weavers

In het Engelse stadje Rochdale begonnen zij ruim een eeuw geleden de eerste coöperatieve winkel. Nu zijn 100 miljoen gezinnen over heel de wereld bij coöperaties aangesloten. De geschiedenis der coöperatieve beweging is een heldendicht van eenvoudige mensen, die streefden naar de verwezenlijking van een groots ideaal.

Vraagt aan de Centrale Propaganda Commissie der Nederlandse Verbruikscoöperaties, Bakhuizenstraat 25, den Haag, het geïllustreerde boekje „Korte Geschiedenis der Coöperatie”. Het wordt U gratis toegezonden.

KOOPT BIJ DE

Coöperatie

BROOD-KRUIDENIERSWAREN-ENZ.

PUBL. CENTR. PROP. COMMISSIE DER NEDERL. VERBRUIKSCOÖPERATIES

